UOT 33.

Aytac İbrahim qızı ALLAHVERDİYEVA
doktorant, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti
aytac.allahverdi@gmail.com
https://doi.org/10.30546/4.71.730.02.2026.1207

QARABAĞ REGİONUNDA SƏNAYE SİYASƏTİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi Qarabağ regionunda sənaye siyasətinin nəzəri və metodoloji əsaslarını təhlil etməkdir.

İşin metodologiyası olaraq, mövcud statistik göstəricilər, hökumət sənədləri və ekspert rəylərinin təhlili, həmçinin beynəlxalq təcrübə müqayisəsi istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti Qarabağ regionunda sənaye siyasətinin effektiv qurulması və iqtisadi bərpa prosesinin sürətləndirilməsi üçün elmi əsaslı qərarların, strateji prioritetlərin və praktiki fəaliyyət mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaratmasındadır.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Qarabağda sənaye siyasətinin uğurlu tətbiqi üçün regionun təbii resursları, infrastruktur ehtiyacları və post-münaqişə reallıqları nəzərə alınaraq ağır sənaye, kənd təsərrüfatı emalı və yaşıl texnologiyalar üzrə ixtisaslaşmanın optimal inkişaf modeli formalaşdırıla bilər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi Qarabağın post-münaqişə reallıqlarına uyğun sənaye siyasətinin strukturunu və strateji istiqamətlərini kompleks şəkildə sistemləşdirməkdən ibarətdir.

Açar sözlər: Qarabağ, sənaye siyasəti, ağır sənaye, kənd təsərrüfatı emalı, yaşıl texnologiyalar

Giriş

Qarabağ regionu ölkəmiz üçün strateji və tarixi-mədəni əhəmiyyətə malik olmaqla yanaşı, uzun illər işğal nəticəsində ağır insan və materiya itkisi yaşamışdır. 2020-ci ildə baş vermiş yeni Vətən müharibəsinin sonunda bu ərazi bütövlüyümüz bərpa edilsə də, region tamamilə dağıdılmış infrastruktur və əhali boşluğu ilə üzləşdi. Belə bir vəziyyətdə dövlətin ölkənin ən gərgin – post-münaqişə Qarabağ bölgəsində sənaye siyasəti aparması ölkənin ümumi iqtisadi inkişafı və təhlükəsizliyi üçün həyati əhəmiyyət daşıyır. Sənaye siyasəti dövlətin iqtisadiyyatda müəyyən sahələri selektiv şəkildə dəstəkləyərək struktur dəyişiklikləri təşviq etdiyi strategiya kimi tanımlanır. Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun şaxələndirilməsi və regionların inkişafı dövlətin prioritetlərindən biridir. Lakin Qarabağ kimi təbii ehtiyatları zəngin, eyni zamanda müharibə nəticəsində dağıdılmış bir ərazidə bu siyasətin effektivliyi üçün xüsusi nəzəri-metodoloji yanaşma tələb olunur [5, s.136].

Sənaye siyasəti iqtisadiyyatın müəyyən sahələrinin inkişaf etdirilməsi üçün hökumət tərəfindən həyata keçirilən proaktiv və strateji tədbirlər toplusudur. Bu siyasətin əsas məqsədi milli şirkətlərin rəqabət qabiliyyətini artırmaq, onların texnoloji imkanlarını genişləndirmək və struktural transformasiyanı təşviq etməkdir. Tarixi baxımdan bu siyasət daha çox istehsal sektoruna, hərbi-strateji sahələrə və qabaqcıl texnologiyalara yönəldilmişdir. Məsələn, klassik ixracyönümlü subsidiyalaşdırma və idxal-əvəzləmə kimi modellər sənaye siyasətinin ənənəvi variantlarına aiddir. Belə modellərdə müvəqqəti olaraq müəyyən əsas istehsal sahələri ticarət maneələri ilə qorunur, sonra onlarda rəqabət qabiliyyəti formalaşdıqdan sonra bazar liberallaşdırılır.

Müasir dövrdə sənaye siyasətinin əsas məzmununa innovasiya dəstəyi, müəssisələrarası əlaqələrin təşviqi, həmçinin infrastrukturun (nəqliyyat, enerji, kommunikasiya) gücləndirilməsi daxildir. Dövlət sənaye siyasəti adətən qarışıq iqtisadi modelə malik ölkələrdə tətbiq olunur və onun tədbirləri makroiqtisadi siyasətdən fərqli olaraq konkret sektorları hədəfləyir. Hazırkı Azərbaycanda da sənayenin inkişafını təşviq edən sənaye zonaları, vergi güzəştləri və subsidiyalar kimi mexanizmlər tətbiq edilir.

Nəzəri baza olaraq isə iqtisadi fikir tarixində Aleksandr Hamilton və Fridrix List kimi alimlərin sənayenin inkişafında dövlət rolunu önə çıxaran konsepsiyaları nümunə göstərilə bilər. Bu nəzəriyyələrə görə, xüsusilə sənaye bazası zəif olan və ya müharibə nəticəsində dağıdılmış iqtisadi sistemlərdə dövlətdaxili investisiyalar və qoruyucu tədbirlər milli sənayenin bərpasına və rəqabət qabiliyyətinin formalaşmasına yardım edir. Qarabağda sənaye siyasətinin nəzəri əsasları da məhz bu məntiq üzərində formalaşmalıdır – yəni regionun təbii və insan resurslarına əsaslanaraq proaktiv dövlət müdaxiləsinin yolları axtarılmalıdır [7].

Qarabağda iqtisadi və sosial kontekst

Qarabağ regionunun iqtisadi coğrafiyası və sosial strukturu 30 ildən artıq zaman ərzində dramatik surətdə dəyişib. 2020-ci ildən öncəki işğal dövründə Dağlıq Qarabağ ərazisində sənaye istehsalı Azərbaycanın digər bölgələri ilə sıx iqtisadi əlaqə içində idi. 2020-ci ilin sonu və xüsusən 2022–2023-cü illər ərzində bölgə tamamilə boşaldılmış, demək olar ki, bütün infrastruktur (elektrik stansiyaları, fabrik və təsərrüfat kompleksləri) məhv edilmişdir. Məsələn, Füzuli və Ağdam rayonları “Qafqazın Xirosima”sı adlandırılan geniş destruksiyaya məruz qalıb. Dövlət Mülkiyyət Xidmətinin məlumatına görə, işğal altında olan 162,234 tikilinin 95%-i yararsız hala düşüb. Dağlıq Qarabağ ətrafındakı düzənlik sahələr isə torpaq istifadəsi baxımından məhv durumundadır – keçmişdə taxıl, meyvə, pambıq yetişən torpaqlar, demək olar ki, dağılmış, çaylarda isə çirklənmə müşahidə edilmişdir.

Əhali baxımından isə Qarabağ uzun müddət ərzində müharibənin əsas humanitar qurbanı olmuşdur. Hazırda Azərbaycanda məcburi köçkün statuslu şəxslərin sayı təxminən 600 min nəfərdir. Onların böyük əksəriyyəti Bakı və digər regionlarda məskunlaşmış, lakin bir çoxu öz torpaqlarına qayıtmağa ümid edir. Bu ümid regionun bərpası və iqtisadi dirçəldilməsi strategiyasının mərkəzindədir.

Maraqlıdır ki, Qarabağın təbii resurs potensialı da daxil olmaqla zənginliyi ölkə üçün böyük imkanlar yaradır. Rəsmi məlumatlara görə, orada qızıl, mis, civə, qurğuşun, sink və digər minerallar şəklində çoxsaylı yataqlar mövcuddur. Məsələn, Qarabağ ərazisində beş qızıl yatağı, altı civə, iki mis, bir qurğuşun-sink ehtiyatı aşkarlanmışdır. “Qızılbulaq” yatağında təxminən 13,6 ton qızıl ehtiyatı, eyni zamanda 47,9 milyon ton mis vardır. Belə yüksək texnogen resurslar ağır sənaye və metallar istehsalına əsas verməklə regionun gələcək potensialını artırır. Eyni zamanda geniş meşə fondu, mineral su yataqları və termal su ehtiyatları da mövcuddur ki, bu da aqrar və turizm emal sahələrinin inkşafına şərait yaradır [6, s.1141].

İctimai-sosial kontekstdə diqqət çəkən amillərdən biri də əhalinin demoqrafik tərkibidir. Regionun azad edilməsindən sonra təqribən 43 minə yaxın şəxs bərpa olunan ərazilərə qayıtmaq üçün müraciət edib və onlardan bir hissəsi artıq köçürülüb. Lakin əsas gəlir mənbəyi və peşə bacarıqları fərqli olan köçkünlərin bəziləri yenidən kənd təsərrüfatı və ya istehsalatla məşğul olmaq istədiyini bildirsə də, regionun uzun illər boş qaldığı və infrastrukturu yenidən qurulmalı olduğu üçün bərpa prosesində sosial-siyasi amillər də mühüm rol oynayır.

Ümumiyyətlə, işğaldan azad olunmuş Qarabağ bölgəsi həm gözəl potensial, həm də ağır problemlər toplusudur: dağıdılmış torpaq, minalanmış ərazilər, əhalinin parçalanmışlığı, ətraf mühitin çirklənməsi. Bütövlükdə Qarabağda sənaye siyasətinin uğurlu aparılması üçün bu kontekst nəzərə alınmalı, dövlət müdaxiləsi məhz həmin çətinliklərin aradan qaldırılmasına yönəlməlidir.

Qarabağda sənaye siyasətinə dair metodoloji çərçivə

Qarabağda sənaye siyasətinin metodoloji çərçivəsi strateji planlama və kompleks yanaşma tələb edir. Dövlət səviyyəsində bu məqsədlə xüsusi struktur və proqramlar yaradılmışdır. 2021-ci ilin yanvar ayında Prezident İlham Əliyev Qarabağın bərpası üçün Xarici iqtisadi yardım fondu (Qarabağın bərpası Fondu – QBF) təsis etdi və 2022-ci ildə “Böyük Qayıdış Planı” hazırlanıb qəbul olundu. Bu plan işğaldan azad olunmuş ərazilərin ağıllı kənd-sənaye zonaları (smart village) konsepsiyasına uyğun bərpa edilməsini, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni, təhlükəsiz yaşayış şəraitinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Hər bölgə üçün xüsusi nümayəndələr təyin edilərək bərpa işləri planı rəhbərliyi üzrə koordinatorlar yaradılıb.

Metodoloji cəhətdən Qarabağda sənaye siyasəti çoxkomponentli strategiya tələb edir. Bir tərəfdən, regionun fərqli rayonlarına ixtisaslaşma verilməsi nəzərdə tutulur. Məsələn, Ağdam rayonunda ağır sənaye və emal müəssisələri (tikinti materialları, kənd təsərrüfatı emalı) prioritetləşdirilərkən, Cəbrayıl (Araz Vadisi) daha çox logistika və ticarət zonası funksiyasını yerinə yetirəcəkdir. Füzuli hava limanı, Ağdam və Cəbrayıl sənaye zonaları kimi iri infrastruktur obyektləri regionların iqtisadi rolunu artıran amillərdir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, ötən il Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında 142 sənaye müəssisəsi fəaliyyət göstərib ki, bunun da 82,4%-i Qarabağa aid idi [4, s.29].

Digər tərəfdən, sənaye siyasətinin metodologiyası sənaye parkları və iqtisadi zonalar vasitəsilə həyata keçirilir. Məsələn, 2021-ci ilin mayında 190 hektar “Ağdam Sənaye Parkı”, oktyabrında isə 200 hektar “Araz Vadisi İqtisadi Zonasının” yaradılması barədə sərəncamlar imzalanmışdır. Bu zonaların əsaslandırılması dəqiq tədqiqatlara və Beynəlxalq təcrübəyə söykənir. Sənaye parkları dövlət vəsaiti hesabına tam infrastrukturlu ərazilər təşkil edərək rezident sahibkarlara verilir, bu da həmin sahələrdə investisiya axınını sürətləndirir. Parklarda vergi və gömrük güzəştləri təmin edilir – məsələn, rezidentlər 10 il müddətinə mənfəət, əmlak, torpaq və sadələşdirilmiş vergidən azad edilir. Həmçinin texnologiya və xammal idxalı ƏDV-dən azad olunur, dövlət sosial sığorta haqqına subsidiyalar verilir. Bu stimul mexanizmləri sənaye parklarının yaradılması metodikasının əsasını təşkil edir və investisiyanın cəlb olunması üçün əlverişli mühit yaradır.

Metodoloji yanaşmaya həmçinin regionun qloballaşma trendləri daxil edilir. Məsələn, hər bir sənaye layihəsində yaşıl texnologiyalara üstünlük verilməli, layihələr ətraf mühitin qorunmasını təmin edəcək üsullarla həyata keçirilməlidir. “Böyük Qayıdış Planı”nda bunu təmin etmək məqsədilə hər layihədə bərpa olunan enerji və ekoloji standartların tətbiqi tələb olunur. Beləliklə, metodoloji çərçivəyə çevik idarəetmə, ictimai-özəl tərəfdaşlıq, regionları ixtisaslaşdırılmış iqtisadi zonalara bölmə və davamlı (ekoloji) inkişaf prinsipləri daxil edilir.

Nəticə etibarilə, Qarabağda sənaye siyasəti xüsusi planverici bir sistem əsasında qurulur. Bu sistemə Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan sənaye parkları, dövlət təşviq mexanizmləri, regionun coğrafi ixtisaslaşması və “ağıllı kənd-sənaye” konsepsiyasının tətbiqi daxildir. Belə yanaşma dövlətin sənaye siyasətində nəzəri modelin praktiki icrasına uyğun gəlir və regionun yenidənqurma prosesində əsas rəhbər konsepsiya kimi çıxış edir [8].

Qarabağ regionunda sənayenin üç əsas istiqamətdə inkişaf etdirilməsi planlaşdırılır: ağır sənaye, kənd təsərrüfatı emalı və yaşıl texnologiyalar.

Ağır sənaye regionun təbii sərvətlərinə və strateji proqramlarına əsaslanan sahədir. Qarabağın dağ-mədən sənayesi potensialı xüsusilə böyükdür. Məlumata görə, Qarabağın işğal olunmuş ərazilərində 150-dən çox faydalı qazıntı yatağı aşkarlanmışdır – beş qızıl, altı civə, iki mis, bir qurğuşun-sink və başqa mineral yataqları. Məsələn, “Qızılbulaq” yatağındakı qızıl ehtiyatı 13,6 ton, mis ehtiyatı isə 47,9 milyon ton qiymətləndirilir; “Dəmirli” yatağında isə təxminən 100 milyon ton mis ehtiyatı var. Bu xammal zənginliyi ağır sənayenin – metal və minerallarn emalı, metallurgiya və inşaat materialları istehsalı – inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli baza yaradır. Trend.az-a müsahibəsində iqtisadçı alim Vüsal Qasımlı da Qarabağda dağ-mədən və metallurgiya sənayesinin potensialının böyük olduğunu vurğulamışdır.

Ağır sənaye çərçivəsində tikinti materialları istehsalına xüsusi önəm verilir. Məsələn, Ağdam Sənaye Parkının prioritet istiqamətlərindən biri məhz tikinti materiallarının (beton, sement, digər təbii materiallar) istehsalıdır. Parkda artıq “Yüksəl Beton” kimi beton istehsal edən müəssisə fəaliyyət göstərir və digər beton, kərpic, yeraltı və yolla bağlı materiallar istehsalı planlaşdırılır. Bundan əlavə, ağır sənayenin elektrik enerjisi bazası da gücləndirilir: Sərsəng (50 MVt) və Xudafərin (280 MVt) SES-ləri bərpa olunmaqla regionun enerji tələbatını ödəyə biləcək həcmlərə çatdırılacaq. Bu sahədə həmçinin dəmir yolu və yol infrastrukturu təkmilləşdirilir, çünki Dağlıq Qarabağın sovet dövründə respublikanın nəqliyyat-kommunikasiya sisteminə sıx inteqrasiyası olmuşdur [2].

Qarabağ ənənəvi olaraq zəngin kənd təsərrüfatı torpaqlarına malik olmuşdur. Hazırda bölgədə

aqrar sektorun bərpasına və emal sənayesinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyinin sədri Seymur Mövlayev bildirmişdir ki, Qarabağın ənənəvi kənd təsərrüfatı potensialının dirçəldilməsi üçün əkin sahələri artıq müəyyən edilərək kartof, tərəvəz, bostan və yem bitkiləri yetişdirilməsinə başlanılmışdır. Eyni zamanda, meyvəçilik (üzüm, alça, giləmeyvə və s.) yüksək əlavə dəyər yaratdığı üçün diqqətdə saxlanılır, bu da emal sənayesi üçün xammal və ixrac imkanları yaradır.

Kənd təsərrüfatı emalının təşkili üçün istehsal zonaları yaradılıb. Belə ki, Ağdam Sənaye Parkında kənd təsərrüfatı məhsullarının qablaşdırılması, meyvə-tərəvəz konservləri, ət və süd məhsullarının emalı, yem və gübrə istehsalı kimi sahələr prioritetdir. Bu parkda artıq soyuducu kameralar, anbar və paketləmə obyektlərinin yaradılması, rezident fermer təsərrüfatları ilə inteqrasiya mexanizmlərinin qurulması işləri həyata keçirilir. Qida sənayesi üçün xammal təminatı məqsədilə işğaldan azad olunmuş rayonlarda otlaq və çəmənliklər bərpa edilir, qoyunçuluq və arıçılıq təsərrüfatlarının köçürülməsi təşviq olunur.

Bundan əlavə, dövlət tərəfdaşlığı ilə 50-dən çox böyük aqropark layihəsinin həyata keçirilməsi planlaşdırılır. Aqroparklar model olaraq subsidiyalı investisiya müəssisələri formalaşdırır və burada toxumçuluqdan məhsul emalına qədər zəncirin bütün mərhələləri təşəbbüslər çərçivəsində həyata keçirilir. Bu sahədə məqsəd kənd təsərrüfatı məhsullarının yüksək dəyərli emalını təmin etmək, məşğulluğu artırmaq və kənd təsərrüfatını davamlı inkişaf etdirməkdir.

Qarabağın bərpasında yaşıl (ekoloji) texnologiyaların tətbiqi prioritet kimi müəyyən olunub. 2021-ci ildə Prezident İlham Əliyev işğaldan azad olunmuş ərazilərdə Yaşıl Enerji Zonasının yaradılmasını tapşırmışdır. Bu konsepsiyaya əsasən, regionun elektrik enerjisi tələbatı əsasən günəş, külək və su kimi bərpa olunan enerji mənbələrindən qarşılanacaq, artıq istehsal olunan enerji isə Avropa İttifaqı da daxil olmaqla xaricə ixrac olunacaq. Bu istiqamətdə ilk addım kimi Cəbrayıl rayonunda BP şirkətinin maliyyə dəstəyi ilə 240 MVt gücündə Günəş Elektrik Stansiyası inşa edilib. Eyni il Cəbrayılın Gülarəftər kəndi yaxınlığında (Kəlbəcər) kiçik SES açılmış, daha sonra (2023-cü ildə) Kürdəmir-Araz çayı üzərində 200 MVt-lıq “Xudafərin” və 80 MVt-lıq “Gizqala” SES-ləri fəaliyyətə başlamışdır. Əlavə olaraq, regionda külək enerjisi layihələrinin, biomassa və geotermal enerji imkanlarının təhlili aparılır.

Qarabağda yaşıl texnologiyaların inkişafı yalnız enerji istehsalı ilə məhdudlaşmır. Bərpa planında ekoloji bərpa və ətraf mühitin qorunması da əsas götürülüb. Məsələn, 2021–2025-ci illərdə Qarabağın dağıdılmış meşə örtüyünün 29 min hektarının yenidən ağaclandırılması planlaşdırılır. Hər bir sənaye investisiya layihəsində enerjiyə qənaət, tullantıların azaldılması və ekoloji standartlara əməl olunması məcburidir. Qarabağ “yaşıl texnologiyalar üçün sınaq meydanı” hesab olunur – yeni hər bir sənaye müəssisəsində müasir ekoloji texnologiyalar tətbiq olunmalı, layihələr yaşıl standartlara cavab verməlidir. Bu strategiya həm ölkənin beynəlxalq iqlim öhdəliklərinə cavab verir, həm də uzunmüddətli perspektivdə alternativ enerji mənbələri sayəsində Qarabağın iqtisadi müstəqilliyini təmin etməyə hesablanmışdır [1].

Qarabağda sənaye siyasətinin reallaşması qarşısında ciddi problemlər durur. Ən ciddi çağırışlardan biri minalanmış ərazilərdir. Uzun illər ərzində aparılmış hərbi əməliyyatlar nəticəsində bir milyonadək mina və partlayıcı qalıq olduğu təxmin edilir. Mina təhlükəsi əkin sahələrinin istifadəsini, yol infrastrukturunun tikintisini və insanların təhlükəsiz yaşayışını uzun illər boyunca çətinləşdirir. Azərbaycanın rəsmi strukturları mina xəritələrini əldə etdiyini bildirir, lakin xəracın 25–30 il və 25 milyard dollar həcmində olacağı proqnozlaşdırılır. Hal-hazırda beynəlxalq təşkilatlar (Türkiyə, AB, BƏƏ, BMT strukturları və s.) də bu sahəyə yardım edir, lakin mina problemi böyük miqyasda hərtərəfli həll tələb edir.

Nəqliyyat və energetika infrastrukturu da dağıdılmışdır. 44 günlük müharibənin nəticəsində yollar, körpülər və enerji xətləri məhv edildiyindən təmir və yenidənqurulma işləri çoxhəcmlidir. Hazırda “Zəfər yolu” kimi əsas magistrallar inşa edilsə də, daxili yollar, elektrik və qaz şəbəkələri, su-kanalizasiya sistemləri yenidən qurulmalıdır. Bu isə vaxt və maliyyə tələb edir. Əhali baxımından da çətinliklər mövcuddur: Qarabağda işsizliyin artma ehtimalı, kənd təsərrüfatı üzrə

mütəxəssislərin azalması kimi sosial problemlər var. 2020-ci ildə regionu tərk edən əhalinin bir qismi Bakı və xaricdə yeni həyata adaptasiya olunduğu üçün onların geri qayıtmaq istəyi məhdud ola bilər. Gənc nəslin bir hissəsi isə şəhər həyatına alışdığından kəndə qayıtmaq istəməyə bilər.

Ətraf mühitə ziyan dəymə nüansları da mövcuddur. İşğal dövründə ermənilər tərəfindən aparılan qum-çınqıl, mis və digər mədənçilik fəaliyyəti torpaqların çirklənməsinə səbəb olmuşdu. UNEP-in araşdırması göstərib ki, Qarabağın böyük hissəsi əvvəllər məhsuldar torpaq olsa da, müharibə nəticəsində bu funksiya itirilmiş, dağlar ağacsız qalıb, çaylar və torpaq çirklənib. Bu çevrilişlər əkinçilik və suvarma işlərinin hələlik məhdud icrasına gətirib çıxarır. Ekoloji təmizliyin təmin edilməsi və torpaqların bərpası ölkənin kənd təsərrüfatının uzunmüddətli dayanıqlığı üçün zəruridir.

Siyasi-ictimai aspektlər də mövcuddur. Qarabağ bərpası prosesi bəzi beynəlxalq müşahidəçilər tərəfindən müzakirə edilir və regionun təhlükəsizliyi məsələsi Azərbaycana etimad məsələsi kimi göstərilir. Etibarlı xarici investisiya çəkmək üçün siyasi-sosial sabitliyin təmin olunması vacibdir. Həmçinin regionda insan kapitalının (işçi gücü) çatışmazlığı müşahidə olunur. Buna görə də təkliflərdə region üzrə ixtisaslaşmış kadrlar hazırlanması və məcburi köçkünlərin işlə təmin olunması strategiyaları göstərilir.

Ümumilikdə, Qarabağda sənaye siyasətinin icrası ciddi çağırışları özündə birləşdirir: infrastrukturun bərpası, minalardan təmizləmə, təbii ekosistemin bərpası, sosial adaptasiya və davamlı inkişafın təmin edilməsi kimi. Bu problemlər kontekstində peşəkar planlaşdırma və beynəlxalq əməkdaşlıq xüsusi aktuallıq qazanır.

Qarabağda sənaye siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi üçün bir sıra tövsiyələr təqdim edilir. İlk növbədə, minalanmış ərazilərin təmizlənməsi prosesi sürətləndirilməli, bu işə müasir avadanlıqlar və beynəlxalq təcrübə cəlb olunmalıdır. Hazırkı məhdud investisiyalar artırılmalı, texniki hazırlıq və beynəlxalq donorlardan əlavə dəstək alınmalıdır. Məsələn, Avropa İttifaqının, BMT-nin və digər donorların maliyyə yardımı daha effektiv layihələrə yönəldilməli, əhali təhlükəsizliyi prioritet elan edilməlidir [6, s.1159].

İnfrastrukturun yenidən qurulmasına qarşı resurs cəmləşdirilməli və strateji əhəmiyyətli obyektlərə (su-kanalizasiya, yollar, enerji şəbəkəsi) fokuslanılmalıdır. Hazırda tətbiq olunan sənaye parkları kimi model ölkəmizin digər regionlarında uğurlu olduğundan Qarabağda da genişləndirilə bilər. Məsələn, Ağdam və Cəbrayıl parkları üçün nəzərdə tutulan 161 milyon manat investisiya planını genişləndirərək digər azad edilmiş rayonları da əhatə etmək olar. Park rezidentlərinin 10 illik vergi və gömrük güzəştləri praktikası qorunaraq və yeniləyici kredit və zəmanət mexanizmləri davam etdirilməlidir.

Kənd təsərrüfatı sahəsində təkmil texnologiyaların tətbiqi və aqroparkların qurulması, həmçinin fermerlərə güzəştlərin genişləndirilməsi məsləhətdir. Yeni toxum və suvarma texnikalarının gətirilməsi, yerli iqlimə uyğun məhsulların becərilməsi prioritet olmalıdır. Məlumatlılıq üçün təlimlər və təcrübə mübadiləsi proqramları təşkil edilməli, fermerlərə güzəştli kreditlər təqdim olunmalıdır. Dövlətin aqrar siyasətində strateji kurs nəzərə alınaraq, Qarabağda kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin hazırlanması və kənd yerlərində məşğulluğun artırılması təşviq edilməlidir.

Yaşıl texnologiyalara dəstək daha da gücləndirilməlidir. Bərpa olunan enerji stansiyalarının tikintisi sürətləndirilməli, eyni zamanda bərpa olunmuş ərazilərə enerji çəkilməsi üçün planlar cəlb edilməlidir. Hər yeni sənaye layihəsi üçün ətraf mühit ekspertizası aparılmalı və layihə ətraf mühitin mühafizəsi standartlarına cavab verməlidir. Bundan başqa, regionda meşələrin bərpası layihələri özəl sektor və qeyri-hökumət təşkilatları ilə birgə həyata keçirilməlidir. Məsələn, 29 min hektar ağac əkilməsi planı ictimai kampaniyalarla dəstəklənərək sürətləndirilməlidir.

Ümumi tövsiyə kimi, Qarabağda sənaye siyasətinin davamlı icrası üçün dövlət-özəl tərəfdaşlıq (PPP) genişləndirilməlidir. Bu, investorların layihələrə daha inamla investisiya yatırmasına şərait yaradacaq. Ölkə iqtisadiyyatının aparıcı qüvvəsinə çevrilən özəl sektora Qarabağda fəaliyyət göstərmək üçün əlavə təşviqlər – subsidiyalı kreditlər, əlverişli kredit zəmanətləri və təhsil dəstəyi təqdim olunmalıdır. İlin strukturunda Qarabağla bağlı regional iqtisadi inkişaf proqramları uzun-

müddətli planlaşdırılmalı, sektorlararası əlaqələr gücləndirilməli və ixracyönümlü strateji yanaşma tətbiq edilməlidir.

Nəhayət, beynəlxalq əməkdaşlıq imkanları genişləndirilməlidir. Rəsmi strateji tərəfdaşlıq çərçivəsində türk respublikaları və Avropa İttifaqı ölkələri Qarabağın yenidən qurulmasına cəlb olunmalıdır. Məsələn, Regional Liderlər Zirvəsində Türkiyə, Azərbaycan və digər mərkəzi Asiya dövlətləri Qarabağda ticarət və yaşıl enerji sahəsində əməkdaşlığı razılaşdırmışlar [3, s.67]. Belə təşəbbüslərə qoşulmaq investor marağını artıracaq. Eyni zamanda beynəlxalq təşkilatlarla (UN, Dünya Bankı və s.) minalanmanın təmizlənməsi, infrastruktur bərpası və şəffaf idarəçilik sahələrində əməkdaşlıq davam etdirilməlidir.

Nəticə və təkliflər

Qarabağ regionunun bərpasında sənaye siyasətinin nəzəri-metodoloji əsaslarının işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən olunub ki, Qarabağda sənaye potensialı – ağır sənaye üçün xammal ehtiyatları, kənd təsərrüfatı emalı üçün münbit torpaqlar, yaşıl texnologiyalar üçün isə bərpa olunan enerji mənbələri – yüksəkdir. Dövlətin təyin etdiyi sənaye parkları və iqtisadi zonalar məhz bu potensialdan səmərəli yararlanmağa yönəlib. Həmçinin, sənaye siyasətinin nəzəri əsaslarına uyğun olaraq, regionun inkişafına infrastruktura sərmayə, innovativ texnologiyaların tətbiqi və xarici investisiyalar öncüllük etməlidir.

Eyni zamanda Qarabağdakı problemlər də önə çıxmışdır: minalı torpaqlar, infrastrukturun dağıdılması, ətraf mühitin pozulması və məşğulluq məsələləri. Bu problemlərin həlli strategiyasına uyğun sənaye siyasəti qurulmalıdır. Təklif edilən istiqamətlər – minalanmanın aradan qaldırılması, aqrar və emal sektoruna dəstək, yaşıl enerji layihələrinin genişləndirilməsi, investisiya stimullarının artırılması – regionun bərpasında prioritet rol oynayır.

Nəticə etibarilə, Qarabağda sənaye siyasətinin uğurlu icrası Azərbaycanın ümumi iqtisadi inkişafına ciddi töhfə verəcək və regionda sülhün, sabitliyin təmin olunmasına kömək edəcəkdir. Bu məqsədlə strategiyalar dövlət və özəl sektorun birgə səyi ilə həyata keçirilməli, hər bir layihədə innovasiya və davamlılıq prinsipləri əsas götürülməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti. (2025). “Azərbaycan Respublikasının 2027–2030-cu illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” və “Böyük Qayıdışa dair II Dövlət Proqramı”nın hazırlanması haqqında Sərəncam. Bakı, 30 may.
2. Azerbaijan-News.az. (2024, 8 sentyabr). İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə güclü sənaye potensialı yaradılır. [Azərbaycan]. Rüstəm Kamal.
3. Əliyev Ə. Postkonflikt ərazilərdə innovativ inkişaf infrastrukturunun formalaşması problemləri. AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, 17 iyun 2021, s.60–70.
4. Paşayev, N.Ə., Abdullazadə, N.B., Qarabağ iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatının ərazi təşkili perspektivləri. Coğrafiya elmləri jurnalı, X, 2024, s.22–31
5. Şıxılı, K.Ş. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda sənaye siyasəti və demoqrafik dəyişikliklər, Audit 2025, 3 (49), səh. 132-143.
6. Gollin, D., Lewis, Dual-Sector Models, and Development Economics. Journal of Economic Literature, 59(4), 2021, 1133–1167.
7. Oxu.az. (2022, 19 oktyabr). Qarabağda kənd təsərrüfatı ilə bağlı planlar açıqlanıb. Report.
8. Trend.az. (2020, 26 oktyabr). Post-konflikt dövründə Qarabağın sənaye istehsalı güclənəcək. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, Vüsal Qasımlı.

Aytach Ibrahim Allahverdiyeva
PhD-student,
Azerbaijan University of Architecture and Construction

Theoretical-methodological basis of industrial policy in Karabakh

Summary

The purpose of the study is to analyze the theoretical and methodological foundations of industrial policy in the Karabakh region.

The methodology of the study is the analysis of existing statistical indicators, government documents and expert opinions, as well as a comparison of international experience.

The applied importance of the research lies in its ability to identify scientifically based decisions, strategic priorities, and practical action mechanisms for the effective establishment of industrial policy in the Karabakh region and the acceleration of the economic recovery process.

The results of the research show that for the successful implementation of industrial policy in Karabakh, an optimal development model of specialization in heavy industry, agricultural processing, and green technologies can be formed, taking into account the region's natural resources, infrastructure needs, and post-conflict realities.

The originality and scientific novelty of the research lies in the comprehensive systematization of the structure and strategic directions of industrial policy in accordance with the post-conflict realities of Karabakh.

Key words: Karabakh, industrial policy, heavy industry, agricultural processing, green technologies

Айтач Ибрагим кызы Аллахвердиева
докторант,
Азербайджанский Университет Архитектуры и Строительства

Теоретико-методологические основы промышленной политики в Карабахе

Резюме

Целью исследования - является анализ теоретико-методологических основ промышленной политики в Карабахском регионе.

Методологией исследования стал анализ существующих статистических показателей, правительственных документов и экспертных мнений, а также сравнение с международным опытом.

Прикладная значимость исследования заключается в его способности выявить научно обоснованные решения, стратегические приоритеты и механизмы практических действий для эффективного формирования промышленной политики в Карабахском регионе и ускорения процесса экономического восстановления.

Результаты исследования показывают, что для успешной реализации промышленной политики в Карабахе может быть сформирована оптимальная модель развития специализации на тяжелой промышленности, переработке сельскохозяйственной продукции и зеленых технологиях с учетом природных ресурсов региона, инфраструктурных потребностей и постконфликтных реалий.

Оригинальность и научная новизна исследования заключается в комплексной систематизации структуры и стратегических направлений промышленной политики в соответствии с постконфликтными реалиями Карабаха.

Ключевые слова: Карабах, промышленная политика, тяжелая промышленность, переработка сельхозпродукции, зеленые технологии